

В.Я. Жалай, к.ф.н., доц.

АНТРОПОЦЕНТРИЧНІ ПАРАМЕТРИ ТИПОЛОГІЇ ФРАНЦУЗЬКИХ ПАРЕМІЙ

(на матеріалі концептосфери «назви людської істоти»)

Людина – мірило всіх речей. Цей афоризм, що виражає сутність антропоцентризму, поширюється і на всі мовні явища, оскільки вони існують і розвиваються завдяки людям і для людей. У пареміях кожної мови також, прямо чи опосередковано, центральною фігурою виступає людина, яка ділиться зі своїм ближнім життєвою мудрістю, розумними думками, порадами, настановами, рекомендаціями, рецептами, спостереженнями, переживаннями, емоціями, дотепним гумором, витонченою іронією і навіть лайкою, використовуючи принагідно все це як інтертекстуальні елементи, що інтегруються в дискурс для окраси, надання більшої експресивності чи ваги своїм висловлюванням, здійснення певного впливу на співрозмовника та ін.

У цій статті ми маємо за мету започаткувати проведення типології французьких паремійних одиниць прислівного типу (ПОПТ) саме під кутом зору цього важливого принципу детермінації предметів та явищ дійсності, що нас оточують. При цьому ми будемо орієнтуватися на поняття «концептосфера» і «концепт», які виступають у ролі головних комплексних лексико-семантичних, когнітивних, світоглядних та культурологічних елементів, до яких, серед інших мовних підсистем, прив'язується і весь паремійний фонд тієї чи іншої мови. Наше бачення загальної і специфічної лінгвістичної проблематики цього виду французьких паремій, їх жанрова належність та визначення основних понять були сформульовані нами в попередніх публікаціях [5; 6; 7].

Ознайомлення з низкою наукових праць, присвячених когнітивній лінгвістиці та дослідженню питань концептології [1-4; 8-12], дозволило нам визначитися з власною дефініцією згаданих термінів. Під **концептосферою** ми розуміємо всю сукупність концептів, що мають причетність до змалювання якоїсь однієї конкретної картини світу або окремого її епізоду і віддзеркалюють усіма можливими мовними засобами результати пізнання всіх їх різнопланових і розмаїтих компонентів. Під **концептом** ми розуміємо весь комплекс семантичних, стилістичних, емоційних, мисленнєвих, когнітивних, культурологічних, світоглядних тощо елементів, що зосереджені, як правило, під оболонкою одного слова чи виразу і прагнуть позначити ті чи інші об'єкти або явища дійсності в усіх деталях і нюансах. Зазвичай кожне слово може розглядатися як концепт, оскільки воно завжди було, є і буде потенційним об'єктом пізнання. Проте далеко не кожен концепт може

© Жалай В.Я.

вписатися повністю в рамки одного слова. Як мовний знак, слово кодує тією чи іншою мірою зміст концепту, але для його повноцінного відображення на мовленнєвому рівні необхідний певний дискурс. Чим більший за обсягом цей дискурс, тим повніше розкривається зміст концепту.

Для французьких ПОПТ ми виділяємо такі основні концептосфери: 1) «**les désignations de l'être humain**» (назви людської істоти); 2) «**les qualités et les défauts humains**» (людські достоїнства і вади); 3) «**les états, les réactions et les sentiments humains**» (стани, реакції та почуття людини); 4) «**la vie et l'activité humaines dans le temps et dans l'espace**» (людське життя і діяльність у часі та просторі); 5) «**les actions et les comportements humains**» (людські дії та вчинки); 6) «**l'homme et son environnement social et naturel**» (людина та її соціальне і природне оточення); 7) «**l'homme et le surnaturel**» (людина і надприродне). Кожна з цих концептосфер складається з певної кількості груп концептів, які її конкретизують, уточнюють і доповнюють. Концепти конкретизують і деталізують інформацію, що зосереджена в тій чи іншій групі, до якої вони входять. Концептосфери можуть об'єднуватися в більш загальні, а кожен концепт має властивість включати в себе певну кількість конкретніших концептів. Згадані щойно концептосфери з відповідними групами концептів і становитимуть ядро антропоцентричних параметрів при проведенні подальшої типології французьких паремій.

Зважаючи на великий обсяг досліджуваного матеріалу, який не може повністю вписатися в рамки публікації, обмежимося тут лише розглядом однієї концептосфери – «**les désignations de l'être humain**», елементи якої беруть участь у формуванні ПОПТ, виступаючи в якості стрижньових (з точки зору граматики – переважно підметових). До неї входять, перш за все, концепти, пов'язані з різними назвами людини залежно від її конкретного статусу та взаємозв'язку з іншими людьми, віку, родинного зв'язку, афективних стосунків, місця проживання, виробничих взаємин, достоїнств і вад тощо.

Матеріалом для дослідження послужили французькі паремії, що були ретельно відібрані за всіма необхідними для запропонованої типології ознаками з новітніх французьких лексикографічних та пареміографічних джерел [13-16].

Ми зараховуємо до концептосфери «**les désignations de l'être humain**» передусім групу таких загальнолюдських концептів, як «**l'humanité**», «**l'humain**», «**l'homme**», «**les gens**», «**l'individu**», «**la personne**», «**la personnalité**», «**l'autrui**», «**la foule**», «**la femme**», «**la fille**», «**le garçon**», «**le soi**» та ін, які представляють назви людини взагалі. Вони тісно між собою переплітаються, взаємодіють, залежать один від одного, мають спільні риси та відмінності на різних рівнях, виражаючи стосунки і зв'язки, які репрезентовані на рівні мови відповідними зв'язками й стосунками, зокрема синонімічними. Чимало слів та виразів, що

позначають ці концепти, безпосередньо або опосередковано, більшою чи меншою мірою беруть участь у формуванні цілої низки паремійних одиниць, відображаючи при цьому найрізноманітніші нюанси їх змісту.

Так слово *l'humanité*, що позначає відповідний концепт, саме майже не утворює ПО, де б воно виступало в ролі ключового (ми виявили лише одну паремію – «*L'humanité se compose de plus de morts que de vivants.*»). Проте його синонім *les gens*, який певною мірою відображає і концепт «ЛЮДСТВО», дає нам чимало паремій: «*Gens chauds ont beaucoup de maux.*»; «*Gens de bien aiment la lumière.*»; «*Gens de bien aiment le jour, les méchants la nuit.*»; «*Gens de bien ont toujours bien.*»; «*Gens de bien se montrent toujours où ils sont.*» «*Gens qui craignent sont toujours en souci.*»; «*Les gens payent bien quand ils payent comptant.*»; «*Les gens qui viennent en visite font toujours plaisir, si ce n'est en arrivant, c'est en partant.*» та ін. Усього нами було виявлено близько 40 ПО такого роду.

З іншого боку, концепт «ЛЮДСТВО» опосередковано бере участь у формуванні паремій ще й за допомогою слова *les hommes* у тих значеннях, які є його складниками: «*Les hommes deviennent bons en devenant vieux.*»; «*Les hommes guérissent souvent sans médecin mais non sans remède.*»; «*Les hommes naissent bien dans l'égalité, mais il n'y sauraient demeurer.*»; «*Les hommes ont les maux qu'ils ont eux-mêmes choisis.*»; «*Les hommes proposent et Dieu dispose.*»; «*Les hommes communs sont nés pour les grands hommes.*»; «*Les hommes ne croient jamais les autres capables de ce qu'ils ne sont pas capables de faire eux-mêmes.*» та ін. (усього близько 50 ПО).

Слово *l'homme*, яке покриває лев'ячу частку змісту відповідного концепту та концепту «*l'humanité*», також реалізує свої певні потенції у значній кількості ПОПТ, виступаючи тут стрижньовим елементом: «*Homme angulaire est à vérité contraire.*»; «*Homme aime quand il veut et la femme quand elle peut.*»; «*Homme chiche n'est jamais riche.*»; «*Homme craintif de faible courage, bien le démontre par son visage.*»; «*Homme de vin, homme de rien.*»; «*Homme fin se lève le matin.*»; «*Homme matineux, gai, sain et laborieux.*»; «*Homme rusé, tard abusé.*»; «*Homme plaideur, homme menteur.*»; «*L'homme a plus soif de gloire que de vertu.*»; «*L'homme de bien a part en toute région, comme en la mer le poisson.*»; «*L'homme doux, en tous lieux est reçu.*»; «*L'homme bien sain, mangeant bien et buvant, sans travail ne le sera longtemps.*» і т.д. (усього близько 190 ПОПТ).

Концепт «*la femme*», зміст якого найповніше розкривається у відповідному слові, також дав французькій пареміології чимало ПО: «*Femme bonne et sage, fait toujours bon ménage.*»; «*Femme bonne qui a mauvais mari, a bien souvent le cœur mari.*»; «*Femme bonne vaut un empire, qui l'a mauvaise garde qu'elle n'empire.*»; «*Femme enivrée est à tous abandonnée.*»; «*Femme et vin ont leur venin.*»; «*Femme fort belle, rude et rebelle.*»; «*La femme a plus de langue que de tête.*»; «*La femme bonne et fidèle est un trésor sans pareil.*»; «*La femme jolie jamais ne vous enrichira.*»;

«*La femme pour se faire belle se fait laide.*»; «*La femme sait le lieu malin où le diable cache sa ferraille.*» і т.д. (усього понад 320 ПО).

Досить продуктивним у творенні паремій є слово **la fille**, яке позначає відповідний концепт: «*Fille aimant silence a grande science.*»; «*Fille attifée, moitié mariée.*»; «*Fille cachée est recherchée.*»; «*Fille effrontée ne vaut pas un brin de menthe.*»; «*Fille qui prend se vend, fille qui donne s'abandonne.*»; «*La fille de loin a la réputation de demoiselle.*»; «*La fille jolie est celle qui veut gagner son pain, celle qui aime son travail.*»; «*La fille trop jolie n'aime pas la soupe de pain de maïs.*»; «*La jeune fille qui vit retirée sera une très bonne mariée.*» і т.д. (усього понад 150 паремій). Значно менше вживається при творенні ПО слово, що позначає концепт «**le garçon**»: «*Garçon bien nourri et mal vêtu, fille mal nourrie et bien vêtue.*»; «*Garçon chaton marie chardon.*»; «*Garçon de paille vaut fille d'or.*»; «*Garçon doit être mal vêtu, bien nourri et bien battu.*»; «*Garçon, si tu veux vivre sûr, n'épouse pas une fille au-dessus de toi.*». Тут ми виявили лише близько 10 ПО.

Інші слова, що відповідають концептам, які належать до цієї групи концептосфери «**назви людської істоти**», майже або зовсім не беруть участі у формуванні ПОПТ. Так, наприклад, слово **la foule**, що частково співвідноситься із концептом «**людство**» і виражає окремий конкретний концепт «натовп людей», утворює лише декілька паремій: «*La foule est la mère des tyrans.*»; «*La foule est un monstre à mille têtes.*». Так само слово **la personnalité**, яке позначає однойменний концепт, схоже, утворило лише відому нам паремію «*La personnalité de femme est toujours à deux, tandis que celle de l'homme n'a que lui-même pour but.*».

Залежно від віку людини до концептосфери «**les désignations de l'être humain**» належатимуть концепти «**le bébé**», «**l'enfant**», «**le garçon**», «**la fillette**», «**l'adolescent**», «**la jeune fille**», «**de jeune homme**», «**la jeune femme**», «**les jeunes gens**», «**de jeune**», «**l'homme mûr**», «**l'adulte**», «**le mineur**», «**le majeur**», «**le vieux**», «**la vieille**» та ін. Багато слів, що позначають ці концепти, також більшою чи меншою мірою виступають стрижньовими при формуванні паремій.

Продуктивним у цьому відношенні є слово **l'enfant (les enfants)**: «*Enfant brûlé a peur du feu.*»; «*Enfant et poisson, en eau croît.*»; «*Enfant et rire, richesse de pauvre.*»; «*Enfant haï ne sera jamais beau.*»; «*L'enfant bien instruit donne espoir de bon fruit.*»; «*Les tours sont l'ornement de la ville et les nefs sont celui de la mer, comme les enfants sont l'ornement de l'homme.*»; «*Les enfants sont un héritage de Dieu.*»; «*Les enfants ont plus besoin de modèles que de critiques.*»; «*Les enfants, les fous et les cochons, se reconnaissent à leurs actions.*»; «*Les enfants sentent ceux qui les aime.*» і т.д. (усього понад 40 паремій).

Слова, що позначають концепт «**молоді люди, молодь**» також утворили ряд паремій у французькій мові: «*Jeune cœur est souvent volage, tant en ville comme en village.*»; «*Jeune cœur n'a point de deuil.*»; «*Jeune en*

sa croissance, a un loup en la panse.»; «Jeune et jeune mariage de Dieu, jeune et vieux mariage du diable, vieux et vieille mariage de rien.»; «Jeune fille légère, mariée sans attendre.»; «Jeune fille qui ne danse pas ne se marie pas.»; «Jeune gars vieille guenon, mariage du démon.»; «Jeune homme attifé est vite marié.»; «Jeunes gens ne songent que de se marier et maints mariés qu' à se démarier.»; «Jeunes nous sautons, trop vieux nous ne pouvons courir.» і т.д. (усього понад 50 паремій).

Група концептів «**старі люди**» меншою мірою бере участь у формуванні ПОПТ, проте ними не слід нехтувати, оскільки вони також роблять свій внесок у змалювання картини «Людина та її вік»: «*Les vieillards aiment à donner de bons préceptes, pour se consoler de n'être plus en état de donner de mauvais exemples.*»; «*Les vieillards sont comme les enfants, ils ont que le chaud qu'on leur met.*»; «*Les vieillards sont comme les vieux meubles, se remuent pas.*»; «*Les vieux meurent plus difficilement que les jeunes.*»; «*Les vieux fous sont plus fous que les jeunes.*». Тут ми виявили приблизно 20 ПОПТ. Інші концепти з групи «**назви людей залежно від їхнього віку**» та слова, що їх позначають, майже не фігурують серед тих елементів, які виступають стрижньовими одиницями при утворенні ПО. Принаймні ми їх не виявили у досліджуваному матеріалі.

Концептосферу «**назви людської істоти**» значною мірою доповнюють концепти, що позначають людей за їхніми родинно-сімейними стосунками: «**l'homme**», «**le mari**», «**l'époux**», «**le conjoint**», «**la femme**», «**l'épouse**», «**la conjointe**», «**des époux**», «**les conjoints**», «**le couple**», «**le veuf**», «**la veuve**», «**le père**», «**la mère**», «**les enfants**», «**le fils**», «**la fille**», «**les parents**», «**les grands-parents**», «**le grand-père**», «**la grand-mère**», «**l'arrière-grand-père**», «**l'arrière-grand-mère**», «**le frère**», «**la sœur**», «**le cousin**», «**la cousine**», «**les petits-enfants**», «**le parâtre**», «**la marâtre**», «**le beau-père**», «**la belle-mère**», «**la belle-fille**», «**le gendre**», «**le neveu**», «**la nièce**», «**l'orphelin**» та ін.

Найбільш конструктивними в даному випадку будуть виступати концепти «**чоловік**» і «**дружина**», що виражаються, переважно, з допомогою слів *l'homme* і *la femme*: «*Femme qui tourtelles, femme qui beignetelles, femme qui bricelles, amène à pauvreté sa maison.*»; «*Femme sage reste à son ménage.*»; «*Femme qui trompe son mari fait jurer à l'amant de ne pas la trahir.*»; «*Femme sans rime ni raison, chasse l'homme de sa maison.*»; «*Homme chanteur, femme pleureuse.*»; «*Homme de paille vaut femme d'or.*»; «*Homme joyeux, femme triste.*»; «*Homme mal marié, mieux le vaudrait noyé.*»; «*Homme marié, tirez-en la moitié.*»; «*Homme sans femme, corps sans âme.*»; «*Mari et femme ont besoin l'un de l'autre dans leur vieillesse.*»; «*Mari et femme sont joints ensemble comme la mie à la croûte.*»; «*Epouse joyeuse est souvent femme pleureuse.*» і т.д. Інші концепти цієї групи та слова, що їх позначають, майже не беруть участі у формуванні паремій у якості стрижньових елементів.

Важливе місце тут посідають концепти групи «**діти**» («**les**

enfants», «**le fils**», «**la fille**»): «*Les enfants des autres puent.*»; «*Les enfants des joueurs sont à bonne raison enclins à pleurer et gémir.*»; «*Les enfants font les pères et mères fols, mais quand ils sont grands il les font enrager.*»; «*Les enfants gâtés savent bien faire obéir les leurs.*»; «*Les enfants peut-être seraient plus chers à leurs parents et réciproquement les pères à leurs enfants, sans le titre d'héritiers.*»; «*L'enfant qui est aimé a plusieurs noms.*»; «*Fille d'aubergiste et figues de chemin, si elles ne sont pas goûtées à la vesprée sont mauvaises le matin.*»; «*Les fils sont les piliers de la maison.*»; «*Ton fils est à toi, mais non ta fille.*»; «*Un fils peut devenir prince; une fille deviendra mère.*» і т.д. Решта зі згаданих вище концептів групи «людина і родина» та слів, що їх позначають, не так часто утворюють паремії або зовсім не беруть у цьому участі. Порівняйте: «**les parents**»: «*Les parents doivent seuls être témoins des maux d'un parent.*»; «*Les parents sont lieutenants et vice-régents de Notre Seigneur Dieu.*»; «*Les parents élèvent souvent moindres qu'eux.*»; «*Les hiboux voient dans leur fils un faucon.*»; «**le père**»: «*Le père du juste est dans l'allégresse.*»; «*Le père le plus sévère dans ses réprimandes est rude en paroles, mais il est père dans ses actions.*»; «*Le père nourrit la fille et le voisin la marie.*»; «*Le père trop gentil rend l'enfant trop hardi.*»; «**le frère**»: «*Un frère est un ami donné par la nature.*»; «*Les frères sont frères, mais leurs proches ne sont pas sœurs.*»; «*Le frère veut bien que sa sœur ait mais que rien du sien n'y ait.*»; «**la sœur**»: «*Nulle amie ne vaut une sœur.*»; «*Deux scorpions dans le même trou s'accommodent mieux que deux sœurs dans la même maison.*»; «**le beau-père, la belle-mère, le gendre, la bru**»: «*Un beau-père aime son gendre aime sa bru; une belle-mère aime son gendre, n'aime point sa bru.*»; «*La belle-mère et la bru dans la même maison sont comme deux chats dans un sac.*»; «*Gendre et bru sont gens d'autrui.*»; «**la marâtre**»: «*La marâtre, quoique faite de miel, n'est pas bonne.*».

Окрему групу концептів, що також входять до концептосфери «**les désignation de l'être humain**», становлять назви людей за їхньою професійно-трудовою діяльністю та різними іншими видами занять: «**l'ouvrier**» («*L'ouvrier est digne de son loyer.*»; «*Ouvrier gaillard cèle son art.*»; «*Mauvais ouvrier ne trouve jamais bon outil.*»; «*Bon ouvrier ne peut tard venir en œuvre.*»; «*Un bon ouvrier met indifféremment toutes pièces en œuvre.*»); «**le paysan**» («*Les paysans ne sont pas assez savants pour raisonner de travers.*»; «*Quand le paysan est pauvre, le pays entier est pauvre.*»; «*Le paysan meurt de faim et son maître de gourmandise.*»); «**le médecin**» («*Les médecins ont le bonheur que le soleil éclaire leurs succès et que la terre cache leurs fautes.*»; «*Le médecin qui n'accepte pas d'honoraires n'en mérite pas.*»; «*Le médecin guérit la maladie et tue le malade.*»; «*Le médecin est ménestrier du corps et de l'âme.*»; «*Le médecin est plus à craindre que la maladie.*»; «*Le médecin n'a point de repos s'il n'est à cheval.*»; «*Le médecin piteux rend l'homme boiteux.*»); «**le chirurgien**» («*Le chirurgien doit avoir un œil d'aigle, un cœur de lion et une main de femme.*»; «*Jeune chirurgien, vieux médecin, riche apothicaire.*»); «**le savant**» («*Le savant est avare de mots.*»; «*L'encre*

du savant est aussi précieuse que le sang du martyr.»); «**le juge**» («Juge hâtif est périlleux.»); «Juges qui vont en biais sont dignes d'être jugés.»); «Le juge a le butin des voleurs.»); «Le juge est condamné, quand le coupable est absous.»); «Le juge qui a l'âme tachée tient les lois entres ses griffes.»); «Le juge sans reproche est la postérité.»); «**l'avocat**» («Avocats se querellent, et vont boire ensemble.»); «Les avocats n'ont point de livre de droit.»); «Les avocats n'ont point de paragraphe de fidélité.»); «Les avocats n'ont que leurs lois.»); «**le notaire**» («Notaire, putain et barbier paissent en un même pré et vont tous par un même sentier.»); «**le cordonnier**» («Les cordonniers sont les plus mal chaussés.»); «**l'abbé**» («L'abbé doit être un miroir.»); «L'abbé ne vit que tant qu'il plaît aux moines.»); «**le moine**» («Le moine qui trouva la poudre à canon voulait miner l'enfer.»); «Le moine répond comme l'abbé chante.»); «Le moine, la nonne et la béguine sont fort pires que n'en ont la mine.»); «Les moines sont dans leur couvent comme des rats dans une cloche à fromage.»); «**l'expert**» («Chaque expert doit être cru en son art.»); «Personne ne croit aux experts, mais tout le monde les croit.»); «**le financier**» («Un financier est un prêteur sur gages et qui a de l'imagination.»); «**le général**» («Un général victorieux n'a point commis de fautes, de même qu'un général battu a toujours tort.»); «Le général qui voit avec les yeux des autres n'est pas capable de commander une armée.»); «**le maréchal**» («Le maréchal pour augmenter son feu le fait d'eau arroser.»); «**le soldat**» («Les soldats ont plus à craindre du général que de l'ennemi.»); «Le soldat doit avoir assaut de février, fuite de loup, défense de sanglier.»); «Le soldat est aux gages de la mort; il va se faire tuer pour vivre.»); «**l'auteur**» («Un auteur gâte tout, quand il veut trop bien faire.»); «Il faut plus que de l'esprit pour être auteur.»); «Métier d'auteur, métier d'oseur.»); «Quand vous vous donnez pour auteur, en auteur souffrez qu'on vous critique.»); «**le journaliste**» («Un journaliste c'est quelqu'un qui a manqué sa vocation.»); «Tout faiseur de journaux doit tribut au malin.»); «Le journalisme mène à tout, à condition d'en sortir.»); «**le marchand**» («Les marchands d'oignons connaissent les ciboulettes.»); «Marchand d'oignons se connaît en ciboulettes.»); «Marchand de ciboulette se connaît en oignons.»); «Marchand qui perd ne peut rire.»); «Il n'est pas marchand qui toujours gagne.»); «**l'artisan**» («L'artisan vit partout.»); «La famine dura sept ans, mais n'entra pas chez l'artisan.»); «Un sac d'or se vide; la bourse de l'artisan est toujours pleine.» та ін.

Ще одну групу концептів, що входять до досліджуваної концептосфери, становлять назви людей за їхнім соціальним, службовим, матеріальним або іншим становищем: «**l'esclave**» («L'esclave de mauvaise volonté est malheureux sans être moins esclave.»); «L'esclave n'a qu'un maître, l'ambitieux en a autant qu'il y a de gens utiles à sa fortune.»); «Autant d'esclaves, autant d'ennemis.»); «Qui vit esclave est né pour l'être.»); «**le serviteur**» («Le serviteur du roi est roi.»); «Le bon serviteur entend sans écouter; il est œil et pied.»); «Le serviteur s'use à nettoyer les autres, comme le savon.»); «Les serviteurs ne sont plus bons quand ils veulent passer à

maître.»); «le chef» («Le chef du troupeau est un animal comme les autres.»; «Les mauvais bergers sont la ruine du troupeau.»); «le maître» («Un nouveau maître est toujours dur.»; «Le maître a cent yeux.»; «L'œil du maître fait plus que ses deux mains.»; «Le maître accommodant fait le serviteur négligent.»; «Le maître enseignant son jouvenceau, doit tenir la règle de l'oiseau.»); «le riche» («Le riche a la vengeance, et le pauvre a la mort.»; «Le riche commet une injustice, et il frémit d'indignation; «Le riche et le pauvre sont tous deux pareils dans le cercueil.»; «Le riche mange de l'or et chie du plomb.»; «Le riche parle et tout le monde se tait.»); «le pauvre» («Le pauvre a l'haleine mauvaise.»; «Le pauvre accepterait bien le rhumatisme du riche.»; «Le pauvre donne afin qu'on lui redonne.»; «Le pauvre enrichi méconnaît parent et ami.»; «Le pauvre est odieux, même à son ami.»; «Le pauvre n'a point de parents.»; «Le pauvre ne peut, le riche ne veut.»); «le roi» («Le roi d'un peuple libre est seul un roi puissant.»; «Le roi est homme comme un autre.»; «Le roi n'est pas servi sans qu'il parle.»; «Le roi ne dîne pas deux fois.»; «Le roi perd son droit là où il n'y a que perdre.»; «Le roi qui règne est toujours le plus grand.»; «Le roi se trompe, le peuple paie.»; «Les rois sont auteurs de lois.»); «le vainqueur et le vaincu» («Faites en sorte que les vaincus puissent se féliciter de vous avoir pour vainqueurs.»; «Le salut des vaincus est de n'en plus entendre.»; «Celui-là est deux fois vainqueur, qui sait se vaincre dans la victoire.»; «Tout vainqueur insolent à sa perte travaille.»); «le voleur» («Tout gremlin n'est pas voleur, mais tout voleur est gremlin.»; «Le loup reconnaît le loup et le voleur un voleur.»; «Les voleurs sans occasion de voler se croient honnête.»; «Les petits voleurs sont pendus, les grands sont salués.»; «Il semble à un larron que chacun lui est compagnon.»; «Le larron de l'année passée est celui qui fait prendre ceux de la présente année.») та ін.

До концептосфери «назви людської істоти» входять і концепти, що позначають назви людей, стосунки яких будуються на душевно-сердечних почуттях. Окремі слова, що їх позначають, також беруть участь в утворенні паремій, виступаючи в якості стрижньових елементів: «l'ami» («Ami de table est variable.»; «Ami vaut mieux qu'argent.»; «L'ami aime en tout temps, et dans l'adversité il devient un frère.»; «L'ami de tout le monde n'est l'ami de personne.»; «L'ami est quelquefois plus proche qu'un frère.»; «L'ami vieux et le compte récent sont les meilleurs de tous.»; «L'ami véritable est l'ami des heures difficiles.»; «Les amis les plus dévoués sont comme les chiens les plus fidèles, ils finissent par vous mordre si vous les maltraitez.»; «Les amis sont des voleurs de temps.» – усього близько 40 одиниць); «l'amant» («L'âme d'un amant vit dans le corps de l'amante.»; «L'amant ne connaît que son désir, il ne voit pas ce qu'il prend.»; «Un amant irrité se ment beaucoup à lui-même.»; «L'amant sans fortune peut être aimable, mais il ne peut être heureux.»); «la maîtresse» («Plus on aime une maîtresse et plus on est près de la haïr.»; «La maîtresse qui te donne son corps et non son cœur, elle te prodigue les roses sans épines.»); «les amoureux» («L'amoureuse qui tient pied à deux souliers ne sera jamais

épousée.»; «Les amoureux pensent que les autres ont les yeux creux.»); «l'ennemi» («Qui n'a point d'ennemis est fort plaindre.»; «Le cadavre d'un ennemi sent bon.»; «Si vos ennemis vous attaquent, baignez-vous dans leur sang.»; «Ennemi ne dort.» і т.д.

Цікаву групу концептів, що входять до досліджуваної концептосфери, становлять ті, що пов'язані з назвами людей за їхніми якостями (достоїнствами і недоліками, як фізичними, так і моральними), які використовують для свого мовного кодування іменники з відповідними епітетами або еліптичні назви, різні метафори, фразеологічні вирази тощо (наприклад, *un homme courageux, un héros, un ami fidèle, un bel homme, un bon artisan, un fainéant, un lâche, un paresseux, un vaurien, un clampin, un cagnard, un cossard, un feignant, un flemmard, un tire-au-flanc, un tire-au-cul, un renard, un lion, un aigle, un aveugle, un sourd, un muet* тощо). Як і раніше, ми розглядатимемо тут лише ті концепти, які причетні до утворення ПОПТ у якості стрижньових елементів.

Перш за все, немало ПО мають стрижньовими елементами назви людини з якісними компонентами «**bon**» і «**mauvais**»: «*Bon avocat, mauvais voisin.*»; «*Bon capitaine, bon soldat.*»; «*Bon cavalier monte à toute main.*»; «*Bon ouvrier se sert de tous outils.*»; «*Bon payeur est de bourse d'autrui seigneur.*»; «*Bon poète, mauvais homme.*»; «*Bon renard ne mange jamais les poules de son voisin.*»; «*Bonne femme fait le bon homme.*»; «*Bons nageurs sont souvent noyés.*»; «*Bon cœur ne peut mentir.*»; «*Le bon fils réjouit son père et le fol contriste sa mère.*»; «*Le bon historien n'est d'aucun temps ni d'aucun pays.*»; «*La mauvaise femme envenime son mari et le ruine.*»; «*Le mauvais médecin arrive à cheval et s'en retourne à pieds.*»; «*Le méchant est comme les mouches qui ne s'arrêtent qu'aux plaies.*»; «*Les mauvais chiens aboient en se sauvant.*»; «*Mauvaise femme et la fumée chassent souvent l'homme de la maison.*»; «*Le méchant culbute dans sa propre malice.*» і т.д. (усього понад 110 ПО, з них близько 50 паремій з компонентом «bon»).

На увагу заслуговують тут ще й концепти «**homme sage**» і «**homme fou**»: «*Le sage a deux langues, l'une pour dire la vérité, l'autre pour dire ce qui est opportun.*»; «*Le sage a ses yeux dans sa tête, mais le fou part à l'aveuglette.*»; «*Le sage change d'avis et le sot s'entête.*»; «*Fol est le marchand qui déprise sa denrée.*»; «*Fol est le prêtre qui blâme ses reliques.*»; «*Fol est qui cherche ce que ne peut se trouver.*»; «*Fol ne voit en sa folie que sens.*»; «*Fol semble sage quand il se tait.*» і т.д. (усього понад 100 паремій, причому тільки трохи більше 20 одиниць із компонентом «sage»).

Важливу роль у творенні ПОПТ відіграли концепти, що позначають людину з характеристиками «**grand**» і «**petit**»: «*Grand prometteur, petit donneur.*»; «*Grand vanteur, petit faiseur.*»; «*Les grands poissons mangent les petits.*»; «*Le grand a besoin du petit.*»; «*Les grands ne pardonnent pas aux petits de les avoir sauvés.*»; «*Les gros poissons commencent à pourrir par la tête.*»; «*Les grands voleurs chassent les petits.*»;

«*Les petits chevaux font les petits poulains.*»; «*Les petits pâtissent toujours des discordes des grands.*» і т.д. (усього понад 80 ПО, з них близько 60 паремій з компонентом «grand»).

Назви людей за їхньою красою чи потворністю (концепти «**le bel homme**» і «**l'homme laid**»), будучи важливими елементами досліджуваної концептосфери, також дали французькій пареміології певну кількість ПОПТ: «*Les beaux rideaux cachent souvent les vilains lits.*»; «*Les belles femmes portent leur gain de cause.*»; «*Joli au berceau, laid dans la rue.*»; «*Joli bébé devient laid en grandissant, vilain bébé devient joli en grandissant.*»; «*Joli et gracieux rend heureux.*»; «*Jolie fille porte sur le front sa dot.*»; «*Jolie à l'extérieur, rien à l'intérieur.*»; «*Femme laide, bien gardée.*»; «*Laide chatte, beau chaton*»; «*Laide femme vaut mieux que la moitié d'une belle.*» і т.д. (усього близько 40 одиниць, із них тільки 5 з компонентом «laid»).

Інші концепти, що відповідають назвам людей за їхніми достоїнствами чи вадами, меншою мірою беруть участь у формуванні ПОПТ, але ними не можна нехтувати, оскільки вони представлені дуже яскравими й оригінальними пареміями: «**le paresseux**»: «*Le paresseux a froid en travaillant et chaud en mangeant.*»; «*Le paresseux est le frère du mendiant.*»; «*Le paresseux est un voleur.*»; «*Le paresseux fait toujours l'occupé.*»; «*Les paresseux sont souvent les gros mangeurs.*»; «*Fainéant et misère se marièrent, ils eurent un enfant qui s'appela souffre-douleur.*»; «*Le fainéant, le joueur, l'ivrogne et le mauvais cultivateur sont bêtes de même valeur.*»; «**le vrai et le faux**»: «*Le faux ami ressemble à l'ombre d'un cadran.*»; «*Le vrai honnête homme est celui qui ne se pique de rien.*»; «*Le vrai sage est celui qui apprend de tout le monde.*»; «*Le véritable bienfaiteur va à de nouvelles œuvres comme la vigne qui donne chaque saison de nouveaux raisins.*»; «**l'avare**»: «*Les avares sont comme les cochons, ils ne font de bien qu'après leur mort.*»; «*Les avares sont comme les furoncles, ils amassent pour crever.*»; «**le fort**»: «*Fort contre fort.*»; «*Fort est qui abat et plus fort est qui se relève.*»; «*Fort vin émeut souvent grande tempête.*»; «*Fort à table, lâche à l'ouvrage.*»; «*Le plus puissant est celui qui a la puissance sur soi-même.*»; «**l'heureux et le malheureux**»: «*Le plus heureux n'est pas celui qui porte une belle chemise.*»; «*Heureux est celui qui rien ne doit à autrui.*»; «*Heureux qui fait bien.*»; «*Heureuse la souri qui a plus qu'un trou.*»; «*Heureux au jeu, malheureux en amour.*»; «*Le malheureux est chose sacrée.*»; «*Le malheureux n'a point d'autre ami que la bourse.*»; «*Malheureuse la souris qui n'a qu'un trou.*»; «*Malheureux de trop avoir et malheureux de ne pas assez avoir.*»; «**le malade**»: «*Le malade a liberté de tout dire.*»; «*Le malade n'est pas à plaindre, qui a la guérison en sa manche.*»; «*Le malade porte son état inscrit sur sa figure.*»; «*Le maladif voit souvent mourir avant lui le jeune.*»; «*Malade de bonne maison, avec peu de choses en a assez.*»; «**le mort**»: «*Les morts gouvernent les vivants.*»; «*Les morts ne mordent pas.*»; «*Les morts ont toujours tort.*»; «*Les morts sont toujours loués.*»; «*Mort le chien, morte la*

rage.»; «Morte la fille, mort le gendre.»; «**de médiocre**»: «Les médiocres sont les plus éloquents en face de la foule.»; «Les esprits médiocres condamnent d'ordinaire tout ce qui passe à leur portée.»; «**de flatteur**»: «Le flatteur est proche parent du traître.»; «**de prudent**»: «Le prudent doit tout moyen chercher, avant les armes appréhender»; «Le prudent se fait du bien, le vertueux en fait aux autres.»; «**de prodigue**»: «Le prodigue est pire que l'avare, car il consomme non seulement son bien, mais celui d'autrui.»; «**de pourri**»: «Le pourri cherche un maître qui lui donne sept dimanches la semaine.»; «**de boiteux**»: «Les boiteux fuient et les menteurs s'attrapent.»; «Les boiteux ont la rage de danser.»; «**de coupable**»: «Le coupable craint la loi et l'innocent le sort.»; «Le coupable est celui à qui le crime profite.»; «Le coupable n'est jamais à repos.»; «**de séducteur**»: «Le séducteur est le moins heureux parmi les méchants.»; «**de jaloux**»: «Le jaloux aime plus, et l'autre aime bien mieux.»; «Les envieux mourront, mais jamais l'envie.»; «Les envieux, ingrats, irraisonnables valent moins qu'un troupeau de diables.»; «**de menteur**»: «Les menteurs ne gagnent qu'une chose, c'est de ne pas être crus, même lorsqu'ils disent la vérité.»; «Les menteurs sont si tôt reconnus que les boiteux.»; «Le menteur a privilège et grâce de dire vérité par disgrâce.»; «Le menteur disant la vérité, n'a crédit ni autorité.»; «Le menteur doit avoir bonne mémoire.»; «**de rusé**»: «Le malin est mieux avisé que le sage.»; «Le renard cache sa queue.»; «Le renard change de poils, non d'esprit.»; «Le renard ne chasse jamais près de sa tanière.» тощо.

До концептосфери «**назви людської істоти**» ми відносимо також концепти, пов'язані з назвами людей за їх територіальним розташуванням (сусіди, назви жителів населених пунктів, країн, етноніми тощо: «**les voisins**», «**des Parisiens**», «**des Français**» і т.д.): «**de voisin**»: «Mieux vaut un voisin proche qu'un frère éloigné.»; «Mon voisin c'est mon miroir.»; «Voisin sait tout.»; «Qui a bon voisin a bon matin.»; «Le voisin qui te connaît appartient aux bêtes qui tuent.»; «**de villageois**»: «Les villageois vont à la besogne avant que d'être levé.»; «**de Français**»: «Les Français sont plus sages qu'il ne semble.»; «Quand le Français dort, le diable le berce.»; «Les Français parlent vite et agissent lentement.»; «Les Français arrivent tard à tout, mais enfin ils arrivent.»; «Les Français naissent légers, mais ils naissent modérés.»; «**de Breton**»: «Le Breton menace quand il a frappé.»; «Jamais Breton ne fit trahison.»; «**Le Normand**»: «Un Normand a son dit et son dédit.»; «**de Basque**»: «Les Basques disent qu'ils se comprennent entre eux, mais c'est un mensonge.»; «**d'Auvergnat**», «**de Limousin**»: «Les Auvergnats et les Limousins font leurs affaires, puis celles de leurs voisins.»; «**de Gascon**»: «Les Gascons vont toujours au-delà de la vérité et les Normands restent toujours en deça.»; «**d'Américain**»: «L'Américain est un Anglo-Saxon retombé dans une semi-barbarie.»; «**de Belge**»: «La patience est la vertu des Belges.»; «**de Canadien**»: «Le Canadien passe la moitié de son temps à expliquer aux Américains qu'il n'est pas Britannique, et l'autre moitié à expliquer aux Britanniques qu'il n'est pas Américain.»; «**de Chinois**»: «Il y a

deux sortes de Chinois: ceux qui donnent des pots-de-vin et ceux qui les prennent.»; «l'Ecossais»: «L'Ecossais ne se bat pas jusqu'à ce qu'il voit son propre sang.»; «le Hollandais»: «Dieu a créé la mer, les Hollandais ont fait les Pays-Bas.»; «l'Italien»: «Les Italiens sont gens de meilleur discours que de grand effet.»; «La nature de l'Italien est d'aimer plus que nature ce qui est créé seulement pour le service d'icelle.» тощо.

До концептосфери «**назви людської істоти**» належать і власні назви, що позначають прізвища, імена, псевдоніми та прізвиська людей. У французькій пареміології ці елементи майже не вживаються в ролі стрижньових. Проте у статусі імен святих вони входять до складу значної кількості так званих «метеорологічних паремій», які прив'язують спостереження за природними явищами до днів конкретних святих: «*Sainte-Geneviève ne sort point, si Saint-Marcel ne la rejoint.*»; «*La Sainte-Mélanie de la pluie n'en veut mie.*»; «*Saint Julien brise la glace. S'il ne la brise, c'est qu'il l'embrasse.*»; «*Beau temps à la Sain-Guillaume donne plus de blé que de chaume.*»; «*Arcade et Hiliaire gèlent les rivières.*»; «*Soleil et chaleur à la Saint-Hiliaire n'indiquent pas la fin de l'hiver.*»; «*S'il gèle à la Saint-Maur, la moitié de l'hiver est dehors.*»; «*S'il gèle à la Saint-Sébastien, mauvaise herbe ne revient.*»; «*A la Saint-Vincent l'hiver monte ou descend.*» і т.д. Усього до цієї групи входить близько 420 ПОПТ. На нашу думку, їх слід детальніше вивчати в контексті концептосфери «**людина та її соціальне і природне оточення**».

У цій статті ми розглянули основні групи концептів, що входять до концептосфери «**назви людської істоти**» і представлені тими концептами, назви яких виступають стрижньовими елементами у французьких паремійних одиницях прислівного типу. До цих груп належать: **1) загальні назви людини; 2) назви людини залежно від її віку; 3) назви людини залежно від її родинно-сімейних стосунків; 4) назви людини залежно від її професійно-трудової діяльності та інших занять; 5) назви людини залежно від її соціального, матеріального, службового тощо становища; 6) назви людини залежно від її душевно-сердечних взаємин з іншими людьми; 7) назви людини залежно від її достоїнств і вад; 8) назви людини залежно від її територіального розташування; 9) власні назви людей.**

Це дозволило проаналізувати перш за все кількісний склад паремій, які утворені з допомогою слів, що позначають той чи інший концепт і входять до однієї з названих груп досліджуваної концептосфери, а також з'ясувати, які концепти з тієї чи іншої групи взяли участь у формуванні ПОПТ, а які ні. Ми побачили, що досліджувані паремії представлені, здебільшого, судженнями аксіоматичного характеру, які стосуються розкриття тих чи інших рис характеру, якостей, поведінки, дій та вчинків людей, назви яких позначені словами та виразами, що тією чи іншою мірою відповідають згаданим концептам.

Порівнюючи кількісні показники, ми побачили, що найбільш

продуктивними для формування французьких паремій стали концепти першої групи «**la femme**», «**l'homme**» і «**la fille**». Правда, якщо віднести імена святих до власних імен людини (певні підстави для цього є, адже ці святи були простими смертними, яких потім канонізували) і включити їх до досліджуваної концептосфери, то пальму першості за кількісним показником тут отримують паремії саме з цим компонентом.

Концепти «**la femme**», «**l'homme**» і «**la fille**» першої групи пов'язані з концептами «**le couple conjugal**» і «**les enfants d'une famille**», що належать до третьої групи досліджуваних концептів. Деякі інші розглянуті нами концепти (наприклад, «**le grand**», «**le petit**», «**le jeune**», «**le vieux**») також входять одночасно до двох і більше груп. Це є свідченням відносності будь-якої типології, оскільки певні елементи одного класу, проявляючи окремі ознаки й риси елементів іншого класу, належать одночасно і цьому класові.

У цій статті ми торкнулися лише поверхневого шару мовознавчої проблематики, що пов'язана з антропоцентричним підходом до вивчення французької пареміології. Розглянуті тут параметри типології ПОПТ, які обмежені концептосферою «**назви людської істоти**», є лише інтродукцією до майбутніх студій. Останні вимагатимуть як поглибленого дослідження якісної та змістової сторони паремій, що стосуються даної концептосфери, так і продовження типології ПО, які належать до решти згаданих вище концептосфер. Необхідно буде також окремо простежити всі можливі зв'язки, що існують всередині кожної групи концептів та між усіма згаданими вище концептосферами при змалюванні загальної картини світу мовними засобами, зокрема паремійними.

Література

1. Воркачев С. Г., Кусов В. Г. Концепт «оскорбление» и его этимологическая память / Воркачев С. Г., Кусов В. Г. // Теоретическая и прикладная лингвистика. Язык и социальная среда. – Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2000. – Выпуск 2. – С. 90–102.
2. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / Воркачев С. Г. // Филологические науки – 2001. – № 1. – С. 64–72.
3. Воркачев С. Г. Концепт любви в русском языковом сознании / Воркачев С. Г. // Коммуникативные исследования 2003: Современная антология. – Волгоград, 2003. – С. 189–208.
4. Воркачев С. Г. Культурный концепт и значение / Воркачев С. Г. // Труды Кубанского государственного технологического университета. Сер. Гуманитарные науки. – Краснодар, 2003. – Т. 17, вып. 2. – С. 268–276.
5. Жалай В. Я. Французькі прислів'я та приказки і їх українські відповідники та переклади / Жалай В. Я. // Мова і культура. (Науковий щорічний журнал). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2005. – Т. ІУ. Міжкультурна комунікація., вип. 8. – С. 53–60.

6. Жалай В. Я. Пареміологія і лінгвістика: структурно-граматичний та лексико-семантичний аспекти (на прикладі французьких паремій-спостережень за природою) / Жалай В. Я. // Мова і культура. (Науковий журнал). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007. – Т. 5 (93) Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії., вип.. 9. – С. 161–70.
7. Жалай В. Я. Концептуальні аспекти жанрової ідентифікації французьких паремій / Жалай В. Я. //Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К.: ЦНДВІМ НАНУ, 2007. – С. 104–119.
8. Кубрякова Е. С. О когнитивной лингвистике и семантике термина «когнитивный» / Кубрякова Е. С. // Вестник ВГУ, серия Лингвистика и межкультурная коммуникация. Теория языка. – 2001. – Вып. 1. – С. 4–10.
9. Методологические проблемы когнитивной лингвистики: [Научное издание / Под редакцией И. А. Стернина.] – Воронеж: ВГУ, 2001. – 182 с.
10. Полинченко Д. Ю. Концепт «язык» в английской паремииологии / Полинченко Д. Ю. // Язык, сознание, коммуникация. – М.: МАКС Пресс, 2004. – С. 83–90.
11. Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как системное образование / Слышкин Г. Г. // Вестник ВГУ, серия Лингвистика и межкультурная коммуникация. – № 1. – 2004. – С. 29–34.
12. Стернин И. А., Попова З. Д. Семантико-когнитивное направление в Российской лингвистике / Стернин И. А., Попова З. Д. // Source: Respectus Philologicus (Respectus Philologicus), issue: 10(15) / 2006, pages: 43–51, on www.cceol.com.
13. Le Grand Robert de la langue française. – 2005/2006. – Le Robert / Segar. Windows TM.
14. Liste de proverbes français – Wikipédia (Un article de Wikipédia, l'encyclopédie libre) [Електронний ресурс] – режим доступу: http://fr.wikipedia.org/wiki/Liste_de_proverbes_français – 218 pages. – 27.07.2008.
15. Maloux M. Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes. Ouvrage couronné par l'Académie Française. – Paris: Larousse / VUEF, 2001. – 628 p.
16. Montreynaud F., Pierron A., Suzzoni F. Dictionnaire de proverbes et dictons. Collection «Les Usuels». – Paris : Dictionnaires Le Robert, 2006. – 492 p.

The present paper addresses the issue of the French parables typology, based on the principle of anthropocentrism. The analysis focuses on the concepts spanning the conceptual sphere “names for humans”.

Key words: anthropocentrism, parable, concept, concept sphere

Dans cet article on procède à la typologie des parémies françaises dont le noyau est représenté par des concepts faisant partie du domaine conceptuel «les désignations de l'être humain ». Cette typologie se base sur le principe de l'anthropocentrisme.

Mots-clés: anthropocentrisme, parémie, concept, domaine conceptuelle

В статье предлагается типология французских паремий, ядром которых выступают концепты, входящие в состав концептосферы «названия человеческого существа». Эта типология базируется на принципе антропоцентризма.

Ключевые слова: антропоцентризм, паремия, концепт, концептосфера